

Семенко Світлана,

канд. філол. наук, професор.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДВНАДЦЯТЬ ЕСЕЇ ПРО «БОРОТЬБУ З ГЕНІЄМ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА»

(Деякі розмисли про книгу «Бунтарки: нові жінки і модерна нація: есеї» / упоряд. В. Агеєва. Київ: Смолоскип, 2020. 368 с.)

За кілька останніх років українські видавництвах видрукували низку важливих світоглядних книг, які допомагають не тільки руйнувати усталені в українському суспільстві гендерні стереотипи, а й формують нове гендерне мислення сучасних українців, засноване на кращих світових й українських практиках: Кертіс Скарлетт «Феміністки не носять рожевого та інші вигадки» (ВСЛ), Тамара Марценюк «Чому не варто боятися фемінізму?» і «Захисники Галактики: влада і криза в чоловічому світі» («Комора»), Майкл Кауфман і Майкл Кімел «Чоловіки про фемінізм» («Книголав»), Джоді Кантор, Меган Туей «Вона розповіла» (Yakaboo Publishing), Шеріл Сендберг «Включайся! Жінки, робота і воля вести за собою» («Критика»), Джессіка Беннетт «Бійцівський клуб феміністок», Керолайн Кріадо Перес «Невидимі жінки. Як вижити у світі, де навіть цифри брешуть на користь чоловіків» тощо. Серед цього книжкового ряду особливу увагу привертає упорядковане Вірою Агеєвою видання «Бунтарки: нові жінки і модерна нація: есеї», яке побачило світ у видавництві «Смолоскип» 2020 року за підтримки Heinrich-Boll-Stiftung, Бюро Київ – Україна.

У «Вступному слові» упорядниці й наукова редакторка Віра Агеєва переконливо потверджує не тільки про існування «авторитетної національної феміністичної традиції», а й про великий вплив українських феміністок на суспільно-політичне й культурне життя українців. Апелюючи до своїх опонентів, які відстоюють «патріархальний рай», вона висновує: «Культурну амнезію українців старанно й довго плекали. Не подолавши її, так і не зможемо зрозуміти, де ж ми опинилися і яку дорогу обрати на черговому історичному перехресті» (с. 25). Заповнити історико-культуру лакуну про боротьбу української жінки за свою публічну видимість, право робити власний вибір у різних сферах життя взялися літературознавиці Віра Агеєва, Ольга Полюхович, Ірина Борисюк, Оксана Пашко, Олена Пелешенко, Оксана Щур, які

© Семенко С., 2021

створили дванадцять надзвичайно цікавих науково-популярних й, на наш погляд, інтригуючи, із динамічним сюжетом есеїв про «нових жінок».

Героїнями есе стали як відомі для більшості українців постаті Марка Вовчка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, так і менш знані, проте знакові для українського жіночого руху письменниці й громадські діячки: Наталія Кобринська, Уляна Кравченко, Грицько Григоренко, Людмила Старицька-Черняхівська, Наталія Романович-Ткаченко, Надія Суровцова, Софія Яблонська.

За нашими спостереженнями, ключовим об'єднуючим меседжем для дванадцяти есеїв є теза Віри Агеевої про роль нової жінки: «Деяких стандартів, заданих тоді, ми ще не досягли й нині» (с. 24). Кожна героїня «Бунтарок» і в житті, і в літературній діяльності йде всупереч усталеним гендерним стереотипам, продукуючи цілком революційні для свого часу ідеї.

Так, Марко Вовчок, яка стала «першою жінкою в нашому класичному каноні» (Віра Агеева), сміливо обстоювала своє право на публічну видимість, свободу вибору в приватному житті. Таку ж життєву позицію сповідують і героїні її творів. Марко Вовчок по праву стала взірцем для наступних поколінь українських письменниць, законодавицею української феміністичної традиції в літературі.

Постать Олени Пчілки є втіленням сильної вольової нової жінки й аристократки водночас, що змогла органічно поєднати слово й чин, соціальне й національне, громадське й особисте, стати новаторкою у створенні художніх образів «міської жінки». Не можемо не погодитися з Ольгою Полюхович, що «життя і творчість Олени Пчілки демонструють її бунтарський характер і готовність протистояти всіляким утискам: соціальним, національним, мовним і гендерним» (с. 79).

В есеї «Краса, контроль і праця в прозі Наталі Кобринської» акцентовано увагу на тому, що світогляд організаторки українського феміністичного жіночого руху постав із «уважного споглядання й вдумливого читання», спілкування зі знаковими постатями українського суспільно-культурного руху, а не з емоційного спротиву патріархальним канонам. Ірині Борисюк вдалося показати непростий шлях української жінки як громадської діячки наприкінці ХІХ ст., неприйняття суспільством феміністичної ідеології, жіночих громадських і політичних ініціатив; представити глибокий літературознавчий творчого добробку Наталії Кобринської крізь призму протистояння «публічного і приватного» в житті тогочасного жіноцтва, окреслити проблеми, що «належать часам прийдешнім»: маніпуляції у передвиборчій кампа-

нії, «соціальне упередження й конструювання образу чужого в літературі» (с. 117).

Зацікавлення викликає есе, присвячене постаті Уляни Кравченко, яка і в особистому житті, й у письменстві боролась із визначеним суспільством місцем жінки у публічному й приватному просторі, демонструючи у своїх творах неприпустимість обмеження доступу для жінок тих чи інших сфер.

В есеї Ольги Полохович «"Бути і собі самій ціллю": активний і споглядальний фемінізм Ольги Кобилянської» ключовим посилом є те, що фемінізм сприяє «активній життєствердній позиції», надає рішучості у праві вибору статі «видимою» в чоловічому світі. Непрості особисті стосунки Ольги Кобилянської з Осипом Маковеем, які зовсім не відповідали усталеним канонічним нормам патріархального суспільства, можуть слугувати цікавим матеріалом для сучасних сценаристів. Феміністична модель Ольги Кобилянської репрезентує образ активної жінки, для якої мистецтво стає визначальним простором для самореалізації, місцем створення «власної ідентичності через долучення себе до світу вищої культури» (с. 174).

Читачі «Бунтарок» відкриють для себе малознаний світ Грицька Григоренка (Олександри Судовщикової-Косач), котра зуміла стати «видимою» в публічній сфері, поєднуючи активну громадську діяльність в жіночому русі з письменницькою. Авторка есею Оксана Пашко зосереджує аналіз художніх творів Грицька Григоренка на новаторській, як для того часу, тематиці й проблематиці творів письменниці: своєрідність сприйняття світу жінкою-письменницею, роздуми про геніальність жінки, пологи й післяпологова депресія; відмова від традиційної сексуальності.

В есе Віри Агеєвої «Аспазія й Пенелопа, або про жіночі альтернативи» читаємо про життя й творчість «громадівської» дитини української аристократії Людмили Старицької Черняхівської, професійної літераторки, яка разом із Лесею Українкою є уособленням «нової моделі жіночої поведінки» з чітким уявленням про гендерні ролі в суспільстві, активною національною й соціальною поведінкою. Позитивно, що авторка есе звертає увагу на творення цілком новаторського образу мужчини-однодумця у драмі «Крила», який не вписується в стереотипні чоловічі характери тогочасної української літератури.

Викликає зацікавлення есе Олени Пелешенко «Орфей із жіночим обличчям: творчість Лесі Українки крізь призму феміністичної оптики», в якому на матеріалі «Блакитної троянди», «Лісової пісні», «Боярини», «Ненатуральної матері», «Адвоката Мартіана» репрезентовано

новаторство мисткині в осягненні гендерної тематики: спростування тези про вторинність жінки у творенні історії, протистояння «високої» й «земної» любові, «парадокс чоловічого й жіночого виховання почуттів», вплив спадковості на життєвий вибір жінки, усвідомлене батьківство й материнство, формування нового жіночого типу – лідерки думок.

Переконані, що сучасних читача й читачку зацікавить життєпис Наталії Романович-Ткаченко, яка зуміла поєднати активну громадську й письменницьку діяльність із відповідальним материнством. В есе «Між мистецтвом та родинним вогнищем: нарис із життя і творчості Наталії Романович-Ткаченко» ґрунтовно проаналізовано твори письменниці, в яких порушено досі актуальну гендерну проблематику: знецінення домашньої праці жінки, громадянське виховання дітей в українських родинах, «видимість жінки в історії», подолання стереотипного сприйняття жінок-феміністок у тогочасному суспільстві, табуїрована тема абортів.

За нашими особистим емоційним відчуттям, найбільш вражаючою у «Бунтарках» є життєва й творча доля Надії Суровцової, яка репрезентує гендерні практики табірної досвіду нової жінки, ув'язненої за політичну діяльність у тоталітарному суспільстві. Оксани Пашко вдалося виокремити проблеми, які треба вирішити жінці в умовах тюремного ув'язнення: від необхідності зберегти свою соціальну ідентичність до можливості мати елементарні умови для проведення гігієнічних процедур.

В есе про Ірину Вільде Віра Агеєва демонструє вплив національної феміністичної традиції кінця XIX ст. на життя і творчість інтелектуалок наступних поколінь. Аналіз творів письменниці «Метелики на шпильках» і «Сестри Річинські» дає право авторці есе зробити важливе спостереження: «Боротьба з гендерною та національною дискримінацією для героїнь Ірини Вільде однаково важлива: подвійне припинення повсякчас обмежує свободу особистого вибору» (с. 335).

Літературознавиця Оксана Щур відзначає, що Софія Яблонська належить до тих письменниць, «чия біографія та різнобічний творчий доробок становили би єдиний життєтекст» (с. 364). Дійсно, життєві колізії героїні есею «Подорожниця Софія Яблонська» гідні кіносценарію про талановиту письменницю, публіцистку, мандрівницю, фотографію, яка не боялася робити свій вибір в особистому й суспільному вимірі.

Варто наголосити, що змістове наповнення книги гармонізує з її оформленням. Так, обкладинка книги, створена за мотивами твор-

чості Олександри Екстер, відомої художниці – «амазонки авангарду» (Бенедикт Лівшиць), яка також є уособленням нової жінки-бунтарки в українській і світовій культурі. Приваблюють її портрети героїнь книги, виконані Алісою Шапошніковою, що разом із есеями створюють єдине органічне ціле.

Думається, що «Бунтарки: нові жінки і модерна нація: есеї» будуть цікаві для прочитання всім, хто любить українську літературу, кому цікавий розвиток української національної ідеї, тим хто прагне бачити в Україні цивілізовану гендерну політику.